

1. A Vár látképe a pesti oldalról (Mikoviny—Schmuzer metszete, 1737). Középen a karmelita templom tornya és a kolostor látható

zh

A BUDAI VÁRSZÍNHÁZ ÚJJÁSZÜLETÉSE

Csaknem 54 esztendő után 1978. február 11-én nyitotta meg kapuit ismét a nagy múltú Várszínház, a főváros legrégebbi, ma is meglévő színházépülete. Az épület nemcsak a magyar színjátszás történetében volt jelentős; hét évszázados múltja, többszörös átépülése és megújulása nemzeti történelmünk legnehezebb időszakainak is őrzi emlékét.

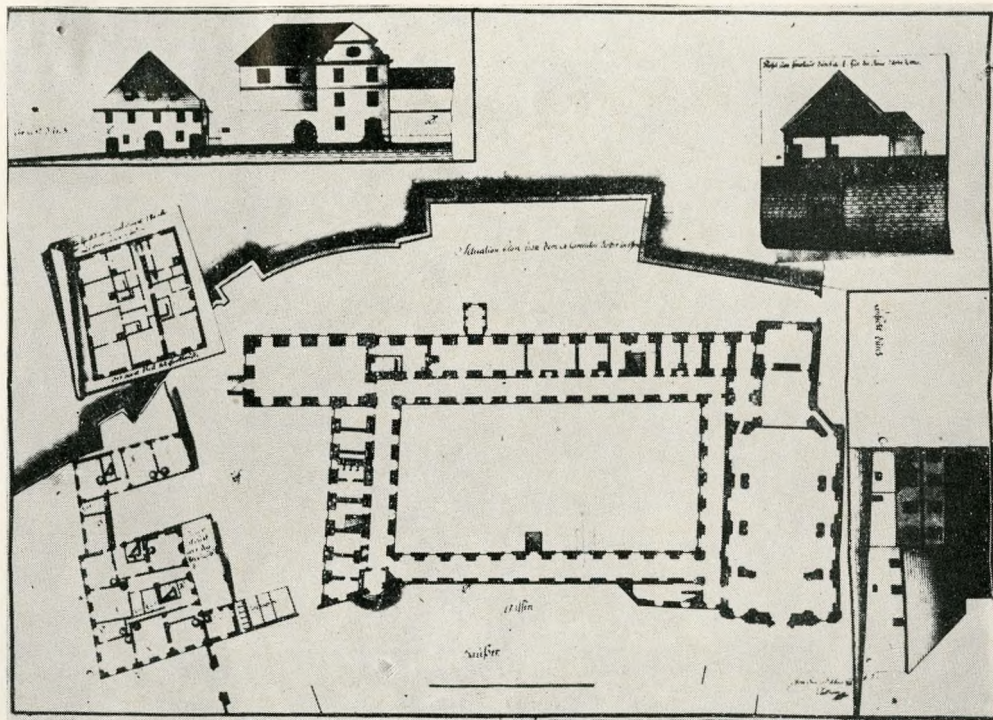
A mai épület helyén a középkorban a sarutlan ferencesek evangélista Szent Jánosról elnevezett temploma állott, amelyet IV. Béla alapított 1269-ben. A középkorban virágzó kolostor igen fontos volt Buda életében; egyhajós, nagyméretű gótikus templomát a királyi udvar is gyakran látogatta. Falai közé temették 1301-ben III. Endrét, az utolsó Árpád-házi királyt. A kolostortól északra állott Zápolya János szepesi gróf háza, amely a benne lakó Verbőczy István számára emeletmagasságban fahiddal volt összekötve a kolostorépülettel.

A török hódoltság alatt a templomot dzsámivá alakították, és ahol egykor Temesvári Perbárt hallatta a királyi udvart korholó szavait, csaknem másfél évszázadig az iszlám tanait hirdették. Zápolya házat Verbőczy halála után a budai pasa foglalta el, szomszédsága miatt kapta a Pasa dzsámi elnevezést az immár török templom. Az egykori Szent János utca neve ezidőben Bizánci utca lett.

Az 1686-os ostrom folyamán a közeli löporony felrobbant, s a templom és a kolostor romba dőlt. A visszafoglalás után először a jezsuiták kapták meg a Pasa dzsámi és palota romépületeit, de egy év múlva a Nagyboldogasszony templomba költöztek, s ezt a helyet a karmelitáknak adták át. A karmeliták az új templom és kolostor építését a meglévő alapfalak felhasználásával 1725-ben kezdték el és a templom felszentelésére 1736-ban került sor.

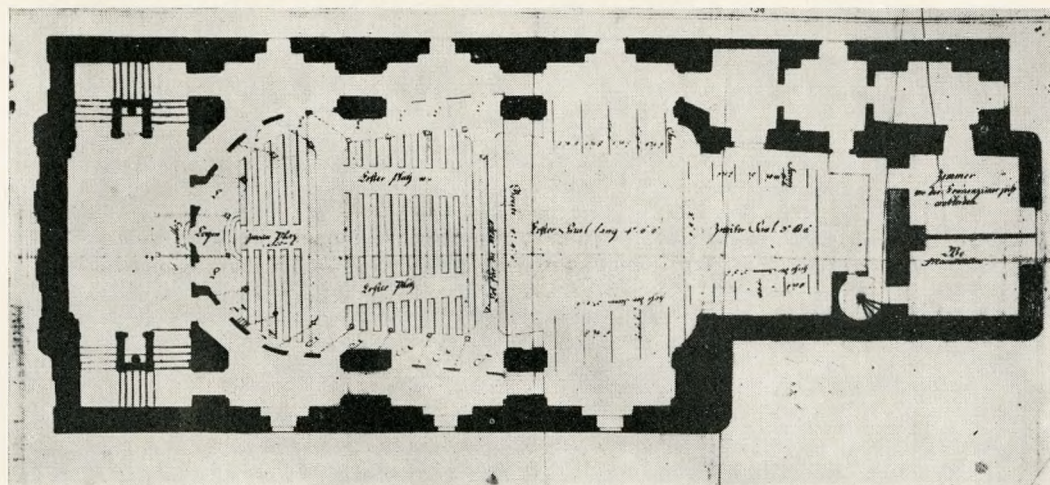
Az egyhajós, dongaboltozattal fedett templom északi oldalán tornyot emeltek. A gazda-

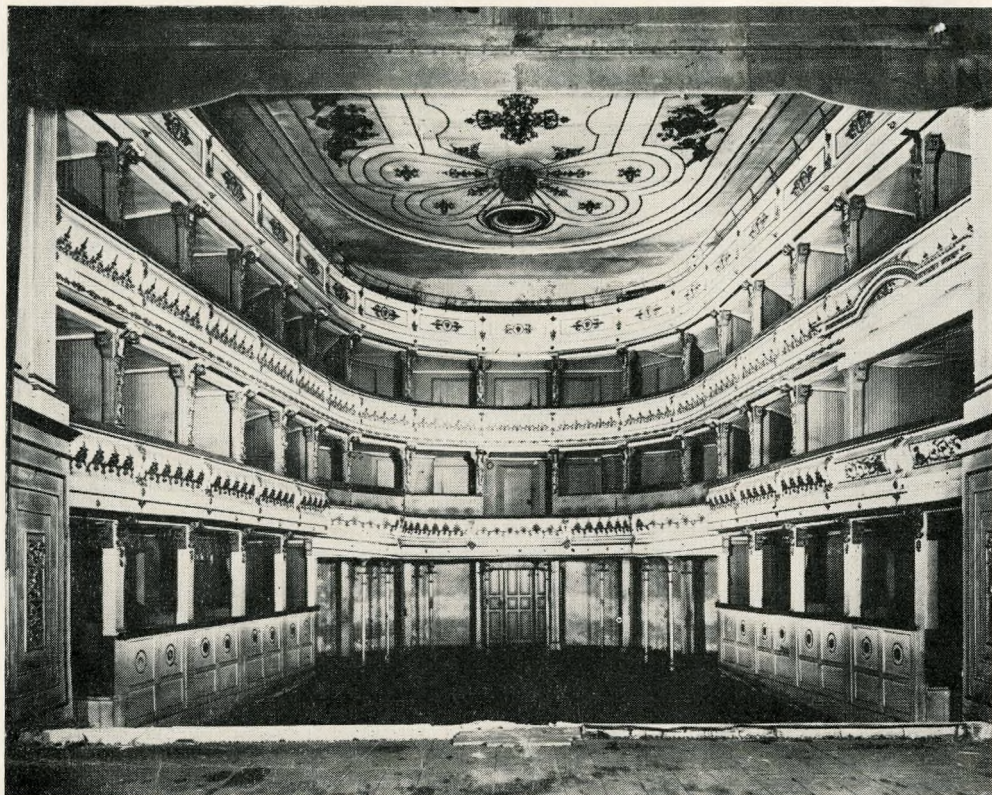
V

2. A kolostor felmérési rajza az átalakítást megelőző időből (Tallherr József, 1786)

3. A színház XVIII. század végén készített alaprajza (feltehetően Kempelen Farkas terve)

4. A régi Várszínház nézőtere 1930 táján

gon díszített barokk szószéket Bebo Károly készítette, a mennyezetfreskókat Falconer György és fia, József festették. Az egykori leltárak szerint a berendezés a Szent József főoltáron kívül kilenc mellékoltárból, a Bebo Károly készítette szószékből, valamint orgonából, padokból és több táblaképből állott.

1784-ben II. József császár a karmelita rendet feloszlatta és a templomot kiürítette. A főoltárt 1788-ban Sárospatakra vitték és a plébánia templomban állították fel. Az orgonát a vizivárosi plébánia vette meg, s azt a Szent Anna templomban helyezték el. A templom többi berendezését elárverezték és ismeretlen helyre kerültek. A kiürített templomot raktárnak, a kolostort lakásoknak használták.

1786-ban II. József úgy intézkedett, hogy a volt templomot színházzá, a kolostort kaszinóvá alakítsák át. A tervek elkészítésével Kempelen Farkast, a sakkozógép híres feltalálóját bízta meg, aki az átalakítást 1787-ben el is végezte. Ennek során a templom tornyát lebontatta, főhomlokzatát a volutás oromzat

megszüntetésé után copf architektúrával látta el és vasrácsos erkéllyel, míg az attika párkányt Buda fűzérkoszorúba foglalt címerével ékesítette. A belsőbe háromemeletes, páholyosors nézőtér került, a szentély helyén színpaddal. Az előtér két oldalán két lépcsőház vezetett a páholyosorokhoz. Az átépítést Hikisch Kristóf kőműves és Endl Ferenc kőfaragó mester végezte el. A kolostor földszintjén három tekepálya és kártyatermek épültek. Ekkor kapta a volt prefektórium dekoratív copf falfestményeit. Az új színház 1787. október 16-án nyitotta meg kapuit, s kezdetben német színtársulat játszott benne. A Várszínházhoz fűződik a magyar színház léte-jötte is. 1790. október 25-én itt hangzott el az első magyar színielőadás, amelyet az úttörő Kelemen László Magyar Játszó Színtársulata tartott. 1800. május 7-én Beethoven adott itt hangversenyt.

1870-ig felváltva játszott a színház falai között a magyar és a német színtársulat. Színpadán fellépett Megyeri, Déryné, Szigligeti,

5. A Várszínház a századforduló idején

Laborfalvy Róza és még sokan színészetünk legnagyobb alakjai közül. Utolsó ötven esztendejében a Nemzeti Színház, az Operaház, a Népszínház és egy-egy vidéki társulat vendégszínházainak adott helyet, egészen 1924-ig, amikor fakarzatainak egy része leszakadt, s az előadásokat beszüntették. 1943-ban a nézőtér és színpad fából készített berendezéseit teljesen elbontották. A háború folyamán tetőzete súlyosan megsérült, az egykori szentély bedőlt. Ugyancsak nagy károkat szenvedett a XIX. század során hadseregpáncsnokság céljaira átalakított kolostorépület is.

1948—50. között mindkét épület szerkezetmegerősítését és tetőzetének helyreállítását elvégezték. 1961-ben született kormányhatározat az épületek végleges felhasználásáról, amelynek értelmében a kolostort a Magyar Tudományos Akadémia intézetei veszik birtokba a helyreállítás után, míg a Várszínház korábbi feladatát megtartva, színháznak épül újjá.

A helyreállítást régészeti feltárás előzte meg. Ennek során napvilágot láttak a gótikus ferences templom alapfalai és számos értékes középkori kőfaragvány is. Legértékesebbek közülük egy kvalitásosan faragott kőoroszlán, amely egyes feltevések szerint III. Endre siremlékének része volt. Ugyancsak a feltárás eredménye a középkorban sírládanak felhasznált római szarkofág is. E töredékeket az ásatást végző Budapesti Történelmi Múzeum őrzi.

A feltárással párhuzamos tervezés során sok nehézséggel kellett szembenézni. A Várszínház egykori berendezése teljesen elpusztult, a fából készült szerkezetek és architektúra visszaállítása műszaki és műemléki szempontból egyaránt elképzelhetetlen volt. A technikai igények azóta megnövekedtek, s a korszerű színház kialakítása, egyben a barokk belső tér érzékeltetése nem volt könnyű feladat. Az új nézőtér a régi falaktól független vasbeton „kagyló”, amely külön alapozott lábakon áll, alatta a színház fogadó-előtere helyezkedik el. A boltozat hevedereit tartó falpillérek közé vasbeton páholsor került. E megoldás az egykori templomteret megtartotta, s az oldalfalak burkolásával, az emelkedő ülésorok és a páholyok melegszerű kárpitbevonatával megteremtí a nagyvonalú egységet a barokk téralakítás és a nézőtér mai igényű formálása között. Sajnálatos, hogy ezt az utólag felszerelt, a mennyezetről lógatott és a páholsorokra felszerelt nagyszámú reflektor — melyre a színház vezetői szerint az üzemeltetéshez feltétlenül szükség van — megbontja.

Eredeti feladatának tesz eleget a színház előteréből nyíló — Kempelen Farkas által kialakított — kettős-lépcsőház, mely helyreállítva a nézőtérre vezeti a látogatókat. A lépcsőkhöz csatlakozó kettős légtérű előcsarnok alsó szintjéről a márványburkolatú fogadóter nyílik, míg az emeleti szinten a ruhatár

6. A helyreállított Várszínház homlokzata

8. Az egykori kerengő, ma dohányzó →

7. A kolostor udvara a helyreállított kerengővel

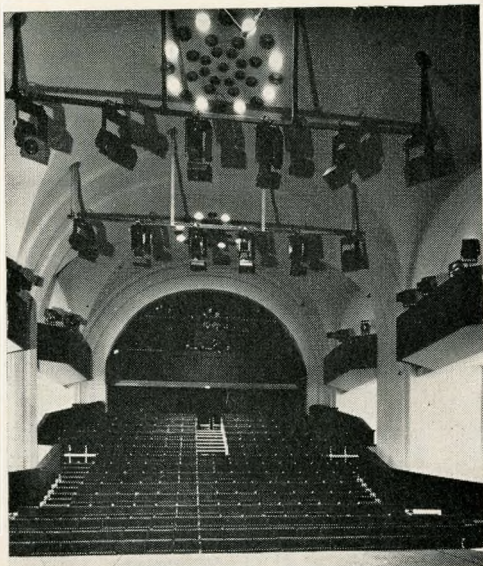

9. Az előcsarnok

A fényképeket és reprodukciókat Mihalik Tamás készítette.

kapott helyet. Az előcsarnok épen maradt kőposztamentseire Kelemen László és Kempelen Farkas mellszobrai kerülnek, míg a földszinti fogadótérben és a hozzá csatlakozó kerengőfolyosón a nagymúltú épület és a magyar színdarabok történetét bemutató állandó kiállítás felállítását tervezik. A korszerű színpadtechnikával ellátott színház 270 férőhelyes, változtatható méretű színpada egyaránt alkalmas előadások és hangversenyek tartására. A kolostorépület csatlakozó szárnyaiban vannak az öltözők, irodák, büfé, dohányzó és a szükséges egyéb helyiségek. A templom oldalán húzódó kerengőfolyosó a kolostor szép udvarára nyílik, ahol nyaranta kamaraelőadásokat tar-

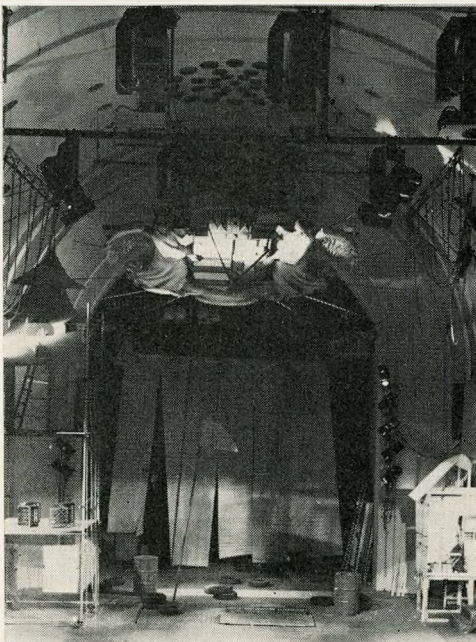

11. A nézőtér
(Nem lehetett volna a világítást kevésbé bántó módon megoldani? Szerk.)

10. A Várszínház főhomlokzata, oromzatán Buda város címerével

12. A színpad díszletekkel

tanak majd. Az ősi épület a most alakult *Népszínháznak* ad otthont. 54 év után ismét a magyar kultúrát szolgálva.

Az épület helyreállítását a Középvállalkozó Vállalat tervezte. Építész: Kékesi László, belsőépítész: Mózer Pál, műemléki konzulens: C. Harrach Erzsébet és Kriszt György (OMF) Régész: Altmann Júlia és Gerő Győző (BTM).

Beruházó: Kommunális Beruházó Vállalat
— Kulcsár Géza
Kivitelező: Középvállalkozó Vállalat
— Nagy János

Kriszt György